

Wat betekenen bodem en ondergrond voor uw portefeuille?

Informatiebrochure voor nieuwe
wethouders en raadsleden

WEB, een landelijk netwerk van
beleidsmedewerkers gemeenten en
omgevingsdiensten voor bodem,
grondwater en ondergrond.

Adviesorgaan voor de VNG.

Coalitieakkoord 'Omzien naar elkaar, vooruitkijken naar de toekomst':

“Water en bodem worden sturend bij ruimtelijke planvorming.”

Beste nieuwe wethouders en raadsleden,

Van harte gefeliciteerd met uw benoeming!

Ik val maar direct met de deur in huis: of u nu gaat over bouwen, wonen, energie, klimaat, circulaire economie, economische zaken, ruimte of groen, de bodem zal onvermijdelijk van invloed zijn op de opgaven waar u voor staat. De komende periode zullen de opgaven in het fysieke domein tegelijkertijd hun ondergrondse ruimteclaims op tafel leggen. Als college, als raad, is het aan u om de samenhang en integraliteit te bewaken.

Hoe zorgt u ervoor dat uw gebruik van de bodem geen belemmering gaat vormen voor andere functies waarvan uw collega wethouders of toekomstige generaties wellicht gebruik willen maken? De ondergrond is een belangrijke onderlegger voor al uw keuzes en beslissingen. Voor u én voor uw collega's, want de bodem is bij alle opgaven in het fysieke domein aan de orde. U zult beslissingen nemen of controleren over individuele beleidskeuzes of projecten maar de gevolgen voor de bodem gaan over opgaven en projecten heen. U kunt duurzaam bodemgebruik bewaken door deze opgaven en projecten in samenhang te beoordelen.

Bestuurders, raadsleden: wij nodigen u uit om kennis te maken met de bodem van uw gemeente. Deze bodem kan u veel vertellen over de ontstaansgeschiedenis van uw gemeente, want die is vaak door de bodem bepaald. Zo is uw gemeente op deze plek ontstaan vanwege de bodemopbouw of de geohydrologische situatie. We vragen u om, in de Omgevingsvisie en bij het ontwerpen van de programma's voor uw maatschappelijke opgaven, de bodem en ondergrond centraal te stellen. Want de bodem is niet alleen historisch verklarend maar stelt u ook in staat om grip te krijgen op de toekomst!

Om u daarbij te helpen bied ik u namens het WEB graag deze informatiebrochure aan met onder andere zes speerpunten voor goed bodembeheer. De WEB is een netwerk dat de afgelopen 30 jaar de ontwikkelingen volgt en met elkaar spart over de gevolgen daarvan. Dat doen we in samenwerking met de collega's van de provincie, het Rijk en de waterschappen en in nauwe samenspraak met de VNG, die waar nodig onze inzichten gebruikt voor de inrichting van haar strategie.

Marcel Rietberg, voorzitter Gemeentelijk netwerk bodem en ondergrond (WEB)

Gemeentelijk netwerk bodem en ondergrond (WEB)

Een netwerk van 200 medewerkers bij gemeenten en omgevingsdiensten die zich bezig houden met bodem- en ondergrondzaken. Samen adviseren ze de VNG in haar standpuntbepaling op uiteenlopende dossier op dit onderwerp.

Meer informatie: Lieke Mulder/
Marco Vergeer (secretariaat)

De bodem, waarom is die zo belangrijk?

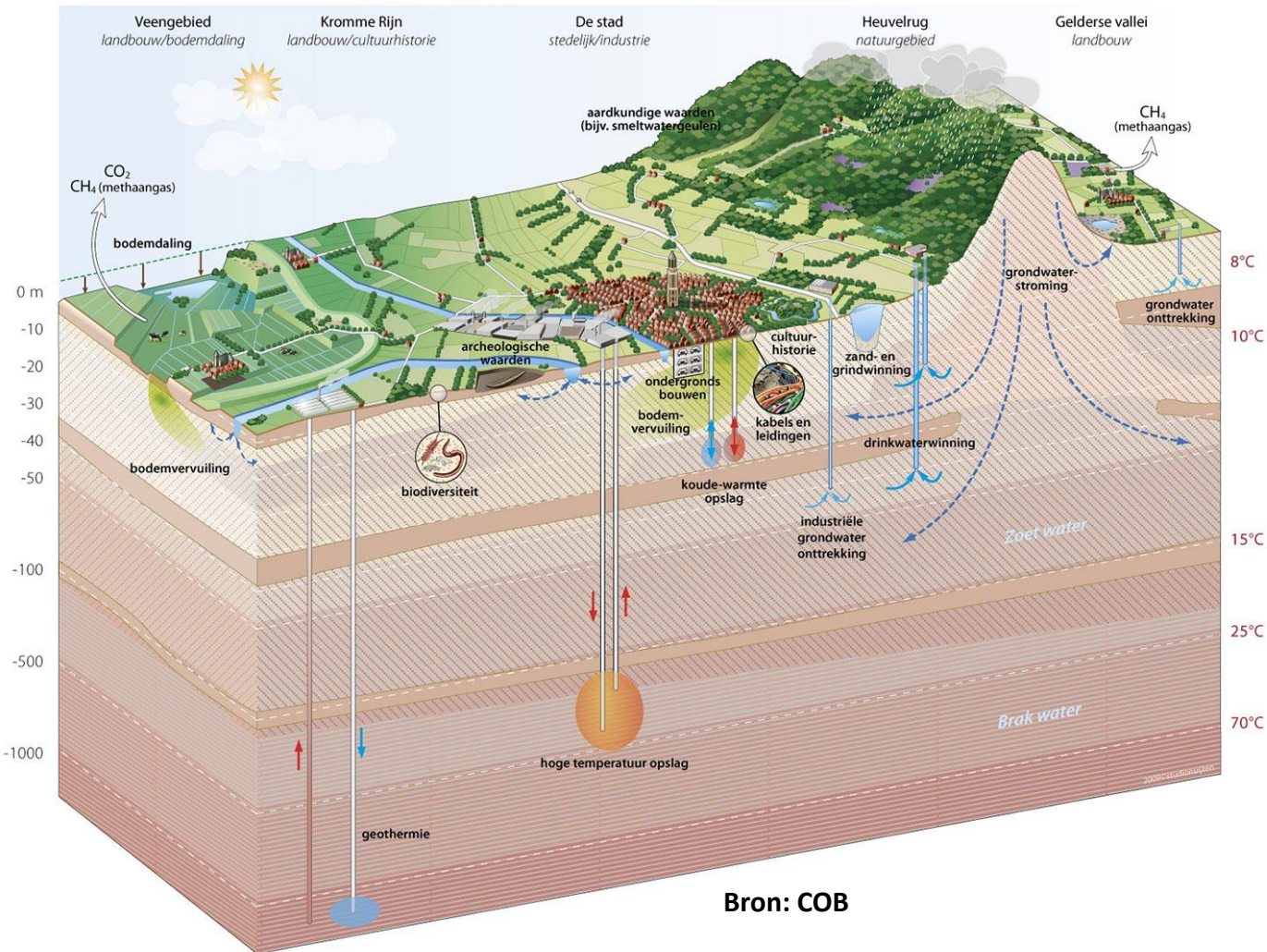
Bodem en ondergrond zijn de ruimte onder het maaiveld. Ruimte die we de komende jaren hard nodig hebben voor het realiseren van allerlei maatschappelijke opgaven. Kabels, groen, bodemenergiesystemen, ondergrondse infrastructuur, bomen, afvalcontainers, geothermie, drinkwaterwinning en nog veel meer. Allemaal hebben ze ondergrondse ruimte nodig, soms direct onder de oppervlakte, soms tot op grote diepte.

Naast fysieke ruimte is de bodem ook een natuurlijk systeem met kansen en kwetsbaarheden. En de bodem is een voorraadkamer aan grondstoffen, energie en water. Door die verscheidenheid aan functies is het beheer van de bodem nauw verweven met alles wat boven het maaiveld gebeurt. Sterker nog, veel maatschappelijke functies en ontwikkelingen kunnen niet zonder de ruimte en/of kwaliteiten die de bodem ons biedt, net als een boom zonder wortels niet lang zal leven.

Schaarste van beschikbare ruimte én kwaliteitsopgaven in het ondergrondse systeem stellen gemeenten voor de opgave om de bodem en haar functies goed te beheren en waar nodig hier regie op te voeren.

“De belangen zijn groot, zegt Van der Zwan. Behalve burgemeester van Heerenveen is hij lid van de VNG-commissie Economie, Klimaat, Energie en Milieu, met het bodembeheer in zijn portefeuille. Het was voorheen niet gebruikelijk om bodem en ondergrond mee te nemen in het ruimtelijk beleid, zegt hij. Maar de tijden zijn veranderd. De grote maatschappelijke opgaven maken duidelijk dat bodem en ondergrond totaal verweven zijn met de fysieke leefomgeving. Van der Zwan adviseert gemeenten hun bodemkwaliteitskaarten op orde te brengen. ‘Zorg ervoor dat bodem en ondergrond op de bestuurstafel komen en niet in sector blijven.’

Burgemeester Tjeerd van der Zwan (Heerenveen)
Woordvoerder bodem namens VNG
(Bron: artikel VNG Magazine, 19 februari 2021)

Bron: COB

De rol van de gemeente

De gemeente krijgen een andere, meer prominente rol in het beheer van de fysieke leefomgeving. De bodem is daar onderdeel van. Schaarste van beschikbare ruimte én kwaliteitsopgaven in het ondergrondse systeem stellen gemeenten voor de opgave om de bodem en haar functies goed te beheren en waar nodig hier regie over te voeren. Bovendien zijn gemeenten vanaf 1 januari 2023 ook het bevoegde gezag voor bodem- en ondergrond zaken. Wat gaat er de komende tijd gebeuren?

- Bodem- en ondergrond samen met water zijn sturend voor de ruimtelijke planvorming. Het Kabinet komt tot de conclusie dat het natuurlijke bodem- en watersysteem essentieel is in de toekomstplannen van gebieden. Beschikbare informatie kan worden gebruikt om daar duurzaam en slim mee om te gaan.
- Gemeenten nemen de centrale rol van bodemverontreiniging over van de provincie (met uitzondering van de lopende dossiers).
- Meer duidelijkheid over wie verantwoordelijk is (provincie) of last gaat krijgen (gemeente) van ontoereikende grondwaterkwaliteit en het al dan niet bereiken van Kaderrichtlijn Water-doelen.
- Omgevingsvisie is dé plek voor de gemeente om aan te geven wat haar toekomstplannen zijn. De kansen en kwetsbaarheden van het bodem- en watersysteem zijn daarbij belangrijk.
- De uitwerking van bodembeheer en ondergrondse ruimtelijke ordening vindt plaats in het omgevingsplan. Daar kan de gemeente het samenhangende karakter van het bodem- en watersysteem tot uitdrukking brengen.
- Met de uitvoeringskracht op dit onderwerp is het slecht gesteld. Echter, zonder beeld van het bodem- en watersysteem in uw gemeente komen grote opgaven zoals woningbouw en energietransitie onder druk te staan.
- Omgevingsdiensten helpen en voeren de basistaken uit. Daarnaast herbergen de diensten veel kennis en data.

Wat zegt de wet over bodem?

“Een belangrijke pijler van het bodembeleid is het voorkomen van nieuwe verontreinigingen in en aantastingen van de bodem. Het gaat niet alleen om verontreinigingen door chemische stoffen maar ook om aantasting door het aanbrengen van veranderingen in de geologische opbouw (structuur) van de bodem of in de fysisch-mechanische eigenschappen van de bodem. Dit betekent dat eventuele negatieve effecten van maatschappelijke activiteiten op de kwaliteit van de bodem moeten worden tegengegaan zonder deze activiteiten onmogelijk te maken.”

Bron: paragraaf 4.1 van de Nota van toelichting Aanvullingsbesluit bodem Omgevingswet

Zes speerpunten voor de komende periode!

1. Regie op de ondergrondse ruimte
2. Bodeminformatie op orde
3. Gezonde bodem is gemeenschappelijke winst
4. Woningbouw en energietransitie
5. Iedere dag een kans
6. Voldoende capaciteit, instrumenten en financiën

Eind 2022 ontvangen medewerkers van gemeenten en omgevingsdiensten een brochure met tips over het uitwerken van zes speerpunten die op de volgende bladzijden volgen.

SPEERPUNTEN VOOR GEMEENTELIJK BODEMBEHEER

Regie op de ondergrondse ruimte

Bodem en ondergrond is een beleidsgebied in opkomst. Wie houdt het overzicht over de gewenste ordening van ondergrondse functies zoals kabels en leidingen voor data en energie maar ook geothermie, drinkwater en ondergrondse infrastructuur?

Dit nieuwe vakgebied ontwikkelt zich van onderop en heeft behoefte aan mandaat en middelen.

Taakgroep Ondergrond ontwikkelt de komende periode een aanpak voor dit speerpunt, op basis van ervaringen in de praktijk van grote steden

Bodeminformatie op orde

Het is belangrijk uw bodem te kennen. Om datagedreven te kunnen werken is samenspel van meerdere data-bronnen nodig binnen én buiten uw eigen gemeente. De provincie en het waterschap hebben ook publieke bodemtaken en onderliggende databronnen. Om goede besluiten te kunnen nemen is het belangrijk om deze versnipperde data samen te brengen en te ontsluiten. Het vergt een grote inspanning om dit op orde te krijgen maar zorgt ervoor dat iedereen inzicht krijgt in de kansen en knelpunten in de bodem zodat er goed onderbouwde keuzes gemaakt kunnen worden.

Taakgroep Bodeminformatie gaat aan de slag!

Gezonde bodem is gemeenschappelijke winst

Een bodem die goed werkt haalt veel problemen weg, zoals wateroverlast of droogte en helpt de vergroening van uw gemeente. En het levert voedsel, drinkwater en energie. Er zijn meerdere factoren die bepalen of uw bodem gezond genoeg is, zoals de chemische en ecologische kwaliteit en de functie die u aan de bodem geeft.

Taakgroep Vitale bodem onderzoekt de mogelijkheden van vitale bodems

SPEERPUNTEN VOOR GEMEENTELIJK BODEMBEHEER

Woningbouw en energietransitie

Voor gemeenten zijn dit belangrijke opgaven. Het vraagt veel ruimte, boven en onder de stoeptegels. Voor deze opgaven is een gezonde bodem nodig en voldoende regie op de ruimtelijke inpassing van functies, zoals ondergrondse infrastructuur, kabels en leidingen en bodemenergiesystemen. Want: woningen, energiewinning en hun onderlinge transport vragen veel ruimte. Maar dat geldt ook voor groenvoorzieningen, waterberging en andere wensen die bijdragen aan de leefbaarheid en aantrekkelijkheid van bebouwde omgeving.

Iedere dag een kans

Iedere (werk)dag wordt er in uw gemeente gegraven en gewerkt. Door opgaven te combineren kunt u duurzaamheidswinst boeken. Bijvoorbeeld door een rioolvervanging te combineren met het verbeteren van het waterdoorlatend vermogen. Hiervoor is overzicht van de verschillende ontwikkelingen en opgaven en goede coördinatie essentieel.

Voldoende capaciteit, instrumenten en financiën

Budget volgt taak, was dat maar waar. De middelen voor het beheren van de bodem zijn schaars. Mensen die de noodzakelijke werkzaamheden kunnen uitvoeren ook. U zult dus keuzes moeten maken: wat kan wel en wat niet?

WAAR OF NIET WAAR?

Het is vol onder maaiveld

Waar. Ondergrondstress is er vooral in stadscentra, dorpskernen en rondom treinstations. Daar ligt een spaghetti aan infrastructuur onder de stoep en het wegafsluitingsgebied.

Waardevol, want het brengt data, energie en water daar waar we het nodig hebben. Maar een boom of een ondergrondse afvalcontainer plaatsen, dat wordt lastig. Het is natuurlijk niet overal druk, maar heeft uw gemeente de drukte in de ondergrond al in kaart gebracht?

Bodemsanering is in provinciale handen

Waar, maar tot 1 januari 2023. De Omgevingswet verandert dat. Als gemeente krijgt u de verantwoordelijkheid over bijna alle “resterende historische bodemverontreinigingen”. Zo kunt u dit aspect op tijd meenemen in nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen. Toch overheerst de zorg: Staatsecretaris Heijnen heeft begin april aan de Tweede Kamer toegezegd maatregelen te nemen ter versterking van het stelsel kwaliteitsboring in het bodembeheer. In dat kader worden alle relevante (ook niet genormeerde) stoffen in normdocumenten opgenomen. Wat betekent die voor het gebruik van de bodem voor de maatschappelijke opgaven als klimaatadaptatie en de energietransitie? Zijn deze nog (financieel) uitvoerbaar? Wie helpt er als het goed mis is indien door nieuwe inzichten blijkt dat er sprake is van bijvoorbeeld gezondheidsrisico's?

De bodem heeft ook zo haar eigen zorgen

Waar. Bodembeweging (daling in het westen van het land, stijging in het zuiden), bodemverontreiniging, wateroverlast, niet gesprongen explosieven. Er zijn genoeg obstakels te bedenken maar deze worden pas een probleem als ze niet tijdig in beeld zijn. Daarom is het zo belangrijk om de bodeminformatie in uw gemeente op orde te hebben.

WAAR OF NIET WAAR?

In de bodem van bebouwd gebied zit geen leven

Niet waar. De bodem in uw gemeente zit boordevol leven, gelukkig maar. Wormen zorgen voor waterberging en afbraak van organisch materiaal. Bacteriën voor processen waarmee de bodem zichzelf reinigt en in conditie houdt. Bodemleven werkt voor u.

De bodem bevat waardevolle ondergrondse schatten

Waar. Nederland haalt al heel lang water en brandstoffen uit de bodem. Sinds kort is de bodem ook ontdekt als schatkamer voor duurzame energie, zowel voor opslag als winning. Geothermie en bodemenergiesystemen zijn de bekendste voorbeelden. Zijn de potenties al hiervoor in uw gemeente al in beeld?

Bodembeleid gaat beleidsneutraal over naar de toekomst

Niet waar. Voor veel gemeenten zal de bodempraktijk niet sterk veranderen, door de afwezigheid van bodemproblemen of voldoende ondergrondse ruimte voor de opgaven. Maar, is dat door een deskundige nagegaan? Heeft u een onderzoek gedaan met BOGO-methode <https://vng.nl/publicaties/bogo-bodem-en-ondergrond-in-omgevingsbeleid>? Verder wijzen we u op een aantal relevante ontwikkelingen:

- Europese Bodemstrategie (internationaal). Op 17 november 2021 lanceerde de Europese Commissie haar strategie, waarin ze een streven naar gezonde bodems introduceert. Naar verwachting volgt de onderliggende wetgeving in 2023.
- Bodem en water leidend voor de ruimtelijke planvorming (nationaal). Het nieuwe kabinet stelt duidelijk dat bodem en water centraal staan in de ruimtelijke ordening. Dat is niet voor niets. Veel opgaven zullen moeten worden gerealiseerd in een beperkte ruimte, zonder de bodem te beschadigen (verontreinigen, verdichten, afdekking, bodemdaling).
- Provincie draagt taak voor bodemverontreinigingen over (regionaal). Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet worden gemeenten bevoegd gezag. De bodemkwaliteit inclusief verontreinigingen komen onder het beheer van de gemeente te staan, met uitzondering van de bestuurlijk door de provincie vastgestelde locaties met een spoedeisend karakter: deze blijven in verantwoording en uitvoering bij de provincie.
- Onbekende stoffen, andere bodemopgaven, schaarste aan ondergrondse ruimte (lokaal). Deze vraagstukken kunnen de komende jaren op uw pad komen. Hoewel de gemeente het primaat heeft in het fysieke domein, hebben het waterschap en de provincie ook wettelijke taken in de bodem. En de Omgevingsdienst voert de basistaken bodem uit. De vraagstukken zijn dus niet alleen inhoudelijke maar óók beleidsmatige en organisatorische vraagstukken.